

s Bachtinovými či Meletinského štúdiami. Napriek tomu je recenzovaná práca koncentrovanou, precízne vypracovanou štúdiou,

ktorá inšpiratívnym spôsobom sprístupňuje jedinečnosť Patočkovej filozofie literatúry.

MARCEL FORGÁČ

ROMAN JAKOBSON: Moudrost starých Čechů. Komentovaná edice s navazující exilovou polemikou. K vydání připravili a studii doprovodili Tomáš Hermann a Miloš Zelenka.

Praha – Červený Kostelec: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. / Pavel Mervart, 2015. 382 s. ISBN 978-80-7465-112-0 (Pavel Mervart) ISBN 978-80-7285-185-0 (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.)

Roman Jakobson je nepochybně jedním z najznámějších lingvistů a literárních teoretiků 20. století. Jako člověk, který stál při vzniku formalizmu a štrukturalizmu, sa nezmazateľne zapísal do dejín myslenia o jazyku a literatúre. Pre českú a slovenskú literárnu vedu bolo dôležité najmä jeho pôsobenie v Československu v medzivojnovom období. Kniha *Moudrost starých Čechů* je jeho menej známym, ale zároveň najkontroverzejším dielom. Po Mníchovskej dohode v roku 1938 odišiel Jakobson z Československa. Po ročnom pobyte v Nórsku utiekol do Švédska, až sa nakoniec v roku 1941 dostal do USA. Jakobson získal v roku 1937 československé občianstvo. Cítil sa spriaznený s Československom, do ktorého prišiel v roku 1920 ako člen sovietskej diplomatickej misie. V Československu pokračoval v doktorskom štúdiu a nakoniec sa stal profesorom Masarykovej univerzity v Brne. Kniha *Moudrost starých Čechů* vznikla v prvých rokoch Jakobsonovho pobytu v USA a vyšla v roku 1943. Vychádzala z prednášok v newyorskom Kultúrnom krúžku československom, ktoré sa konali koncom roku 1942.

Vydanie Jakobsonovho spisu *Moudrost starých Čechů*, ktoré pripravili Tomáš Hermann a Miloš Zelenka, je zaujímavé z niekoľkých dôvodov: (1) Nejde len o obyčajný prepis Jakobsonovho textu s obligátnym úvodom. Českí bádatelia nielenže opravili chyby v pravopise a interpunkcii, čím priblížili Jakobsonovu češtinu súčasnému jazyku, ale tiež doplnili Jakobsonov text o bibliografické odkazy, ktoré v pôvodnom texte chýbajú.

Neprítomnosť akýchkoľvek odkazov v origináli zdôvodňujú jednak tým, že Jakobsonov text vznikol narýchlo v exile, kde nemal prístup ku všetkej odbornej literatúre, a jednak faktom, že Jakobson nechcel ohroziť svojich vedeckých priateľov v protektoráte. (2) Komentované vydanie je doplnené o exilové polemické úvahy o Jakobsonovej knihe, ktoré vychádzali v rokoch 1943 – 1944, a o ďalšie historické dokumenty a informácie, ktoré pomáhajú pri jej kontextualizácii. (3) Jakobsonovmu textu predchádza rozsiahly, asi stostranový úvod, v ktorom Tomáš Hermann a Miloš Zelenka opisujú Jakobsonovo pôsobenie v Československu, situujú tento text do kontextu celého jeho bohemistického diela, ako aj do historického kontextu, v ktorom vznikol, analyzujú ho a komentujú spomínanú exilovú polemiku.

Jakobsonova kniha predstavuje podľa jeho vlastných slov pojednanie o tom, čo nazýva „historické poslaní československé kultury“, pričom jadro jej „svébytného prínosu“ má korene vo Veľkomoravskej ríši (113). V tomto zmysle opisuje Jakobson vývin českej kultúry až po husitskú revolúciu a jej dedičstvo v 20. storočí. Podtitul knihy, *Odvěké základy národního odboje*, naznačuje jej bojový charakter. Týmto odvekým nepriateľom československého, či skôr českého národa (Slováci totiž v Jakobsonových „dejinách“ nijako zvlášť okrem spojitosti s Veľkou Moravou nefigurujú) sú Nemci. Jakobson tak chápe české dejiny ako odveký boj slovanského princípu proti nemeckému. Kniha sa stala ideologickým základom tzv. druhého česko-

slovenského odboja. Hermann a Zelenka aj preto Jakobsonov text nazývajú „ideologickým pamfletom“ (47).

V súčasnosti, samozrejme, nemá zmysel polemizovať s Jakobsonovými závermi, ktoré sú už zaujímavé len ako historický prameň týkajúci sa zmyslu českých dejín alebo nanajvýš ako ideologicky zaťažená imagologická štúdia. Zo súčasného pohľadu na Jakobsonovo dielo sa javí zaujímavou otázka, ako je možné, že Jakobson ako vedec rozvíjajúci štruktúrnu metódu, t. j. metódu, ktorá kladla dôraz na imanentnosť literárneho vývinu, vôbec napísal takéto dielo, ktorého vedecký charakter sám nespochybňoval. Rozsiahly úvod, ktorý Hermann a Zelenka ku knihe napísali, sa usiluje podať odpoveď práve na túto otázku. Samozrejme nejde o úplne novú otázku. Ako autori úvodu uvádzajú, niektorí literárni vedci konštatujú, že u Jakobsona ide o dva paralelné diskurzy. Hermann a Zelenka sa však usilujú poukázať na to, že nejde nutne o nevysvetliteľný rozpor v Jakobsonovom diele. Kladú si zásadnú otázku, či v Jakobsonovom predchádzajúcom myslení neexistovalo niečo, čo by jeho prístup v tejto kontroverznej knihe implikovalo.

Hermann a Zelenka vo svojej odpovedi poukazujú na Jakobsonovo chápanie literárnych dejín ako dejín poetickej formy, všímajú si ale aj Jakobsonovo chápanie ideológie v textoch, ktoré vznikli pred jeho odchodom z Československa. Nachádzajú niekoľko takýchto miest a paralelne s Jakobsonovým pojmom „poetickej funkcie“ hovoria o „ideologickej funkcii“, pričom tvrdia, že pojem „ideológia“ sa u Jakobsona nevyskytuje pod vplyvom vojnovnej publicistiky, ale je prítomný v samotnom štrukturalistickom diskurze. Všímajú si tiež, že Jakobson od polovice 30. rokov začal chápať jazyk ako súbor sociálnych hodnôt. Zaujímavý je aj ich postreh o súvislosti Jakobsonovho poňatia českej kultúry ako spojnice medzi Západom a Východom, ktorá je determinovaná spolunáležitostou k slovanskému Východu, s dobovou euroázijskou teóriou, ku ktorej Jakobson prispel koncepciou fonologického zväzu.

Ako už bolo spomenuté, veľmi hodnot-

nou súčasťou knihy je dokumentácia exilovej polemiky. Odozva na Jakobsonovu knihu sa pohybovala od nadšenia cez čiastočnú akceptáciu až po úplné odmietnutie. Niektorí jej obhajcovia v nej nevideli len účinnú zbraň v protifašistickom boji, ale aj koncepciu, ktorá neutralizovala protikomunistické postoje. Ako upozorňujú Hermann a Zelenka, práve v tej dobe, t. j. koncom roku 1943, sa uzatvárala Zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci medzi Československou republikou a Zväzom sovietskych socialistických republík. Samotný Jakobson sa do polemiky o svojej knihe nezapojil. Nereagoval na kritické reakcie, hoci podľa súkromnej korešpondencie, ktorú Hermann a Zelenka citujú, bol si ich vedomý, a naďalej trval na svojich názoroch.

Po skončení vojny sa Jakobson plánoval vrátiť do Československa a vydať tu práce, ktoré vznikli v nútenom exile. Začal pripravovať aj *Moudrost starých Čechů*. Nikdy sa však natrvalo nevrátil a novú verziu tejto knihy nevydal. V Jakobsonových vybraných spisoch (*Selected Writings*) kniha vyšla takmer paralelne s vydaním Hermanna a Zelenku až v roku 2014 v redakcii Jindřicha Tomana. Českému a slovenskému čitateľovi sa tak stáva prístupnou po prvýkrát od jej vydania v roku 1943. Po páde komunizmu mohla česká literárna veda začať slobodne reflektovať Jakobsonovo pôsobenie v Československu. V rámci týchto snáh vzniklo niekoľko vydaní Jakobsonových spisov a rôznych dokumentov (*Poetická funkce*, 1995; *Z korespondence*, 1997; *Formalistická škola a dnešní literární věda ruská*, 2005), ktoré sa venujú jeho tvorbe počas pobytu v Československu. Aj kniha *Moudrost starých Čechů* sa začala rodiť ešte pred Jakobsonovým odchodom. Nepochybne i ona dotvára obraz Jakobsonovho myslenia v medzivojnovom a vojnovom období. Hermannovo a Zelenkovo vydanie prináša popri precíznom redakčnom spracovaní tiež kritické vysporiadanie sa s týmto kontroverzným dielom, ktoré vidí ako niečo, čo integrálne vyviera z Jakobsonovho dovtedajšieho myslenia, a tým ho neredukuje na nevysvetliteľný paralelný diskurz.

RÓBERT GÁFRIK